

TARİH VE COĞRAFYA BAĞLAMINDA BİNGÖL TAVZ AŞİRETİ*

Suat ALAN**

Öz

Bir aşiretin varlığını sürdürmesinin müştereklerinden olan ortak tarih, ortak soy ve ortak coğrafya aşiretin aynı zamanda varoluş şartlarından-
dır. Bingöl'de varlığını sürdüren Tavz aşireti bu müşterekler bağlamın-
da değerlendirildiğinde ortak soy, ortak tarih anlatısı ve ortak coğraf-
yanın varlığı dikkat çekmektedir. Tavz aşiretinin bu yönünü ele almayı
amaç edinen bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu
bağlamda 6 kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, ikincil
veri kaynağı olarak da doküman incelemesi yapılmış, tarih ve coğrafya
bağlamında Tavz aşiretinin durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Aşiret yapısı, Tavz aşireti, Tavz coğrafyası

BINGOL TAVZ TRIBE IN THE CONTEXT OF HISTORY AND GEOGRAPHY

Abstract

Common history, common ancestry and common geography, which are
the common elements of a tribe's survival, are also the conditions of
existence of the tribe. When the Tavz tribe, which continues to exist
in Bingöl, is evaluated in the context of these commons, the existence
of common ancestry, common history narrative and common geograp-
hy draws attention. Qualitative research method was adopted in this
study, which aims to address this aspect of the Tavz tribe. In this con-
text, in-depth interviews were held with 6 people, document analysis
was conducted as a secondary data source, and the situation of the Tavz
tribe was tried to be revealed in the context of history and geography.

Keywords: Tribal structure, Tavz tribe, Geography of Tavz.

* Bu çalışma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Suvat Parin danışmanlığında hazırlanan "*Kent ve Siyaset Ekseninde Aşireti Dönüşümü: Bingöl Tavz Aşireti Örneği*" isimli Doktora Tezi'nden üretilmiştir.

** Dr., suatalan12@gmail.com

Orcid: [0000-0001-7738-3386](https://orcid.org/0000-0001-7738-3386)

DOI: [10.53440/bad.1400652](https://doi.org/10.53440/bad.1400652)

Makale Türü: Araştırma Makalesi

(Makale Gönderim Tarihi: 05.12.2023-Makale Kabul Tarihi: 18.02.2024)

Atıf Bilgisi: Alan, S. (2024). Tarih ve Coğrafya Bağlamında Bingöl Tavz Aşireti. *Bingöl Araştırmaları Dergisi* (20), s. 7-29.

Giriş

Tavz aşireti, Tavz coğrafyasına yerleştiği tarihten bu yana kırsal alanda kendi içine kapalı bir yaşam sürdürmüştür. Aşiret mensupları arasında yapılan akraba evliliklerinden kaynaklı güçlü bir asabiyete sahip olan aşiretin coğrafi konumundan dolayı farklı aşiretlerle veya merkezi yönetimlerle ilişkisi zayıf kalmıştır. Modernleşme süreci ile birlikte kır ve kent yaşamı arasındaki geçişkenliğin hızlanması ile birlikte aşiret mensupları kırsal alandan kentlere doğru göç etmeye başlamıştır. Kent ortamında aynı mekânı paylaşan ve geleneksel değer ve pratikleri önemli oranda kentsel ortamda da sürdüren aşiret mensupları siyasal katılımdan dernekleşmeye kadar pek çok alanda birlikte hareket ederek yeniden aşiretleşme denilen olgunun çarpıcı bir örneğini oluşturmuştur. Bu özelliğine bağlı olarak Tavz aşireti için “kentsel aşiret” nitelimesinde bulunmak mümkündür.

Kentsel aşiretin tipik bir örneğini oluşturan Tavz aşiretinin araştırma nesnesi olarak ele alındığı bu çalışmada nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Bu bağlamda 6 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, çok sayıda doküman analizi yapılarak Tavz aşiretinin tarihi, yapısı ve coğrafyası tüm boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tavz aşireti günümüzde her ne kadar kent ortamında varlığını sürdürüyor olsa da bu çalışmada aşiretin bu yönü kapsam dışı bırakılmış, yalnızca aşiretin tarihi ve ismini aldığı coğrafyaya dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Tavz Kelimesinin Menşei ve Tarihî Vesikalarda Tavz

Tavz kelimesi toplum içinde Tavz, Taus, Thavz, Tawz, Tavıs, Tavus, Tavuz gibi birçok şekilde telaffuz edilmektedir. Tavz kelimesinin etimolojisi ve bölgenin coğrafi yapısı arasında yakın bir ilişki göze çarpmaktadır. Tavz kelimesinin isim olarak kullanıldığı bölgenin coğrafi yapısı ile yakından ilişkili olduğunu gösteren rivayetler bu ilişkinin boyutunu göstermektedir. Rivayete göre, Tavz coğrafyasının konumu itibari ile güneş doğduğunda bir tarafa dik açı ile vururken, diğer taraf gölgede kalmaktadır. Öğleden sonra ise sabah gölgede kalan taraf güneş alırken, diğer taraf gölgede kalmaktadır. Bu açıdan, “Taws” kavramının güneşe, gölge kavramının ise “si”ye işaret ettiği ve bu iki kelimenin birleşmesi ile oluşan Tawsı kavramının güneş ve gölge kavramlarının birleşiminden doğduğu rivayet edilmektedir. Taws kelimesi zamanla farklı kullanımlar elde ederek Tavz kelimesi ortaya çıkmıştır (Alimoğlu, 2019, s. 112; Çebeqçürî, 2020a, s. 56; TKCD, 2009, s. 3).

Toplum içinde farklı şekillerde telaffuz edilen Tavz isminin günümüzdeki en yaygın kullanımları Tavz ve Tavus kelimeleridir. Tavus kelimesinin kelimeyi Türkçeleştirme çabası sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Tavus şeklindeki kullanımın Yezidilik inancındaki kutsal varlık Melek Tavus ile benzerliği, kelimenin kökeninin oraya dayandığı şeklinde değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir (Çebeqçûrî, 2020a, s. 56). Tavz kelimesi veya farklı kullanımlarına dair tarihî vesikalar incelendiğinde en eski kullanımın tabs şeklinde geçtiği görülmektedir. M. Mahfuz Söylemez ve Abdullah Demir tarafından hazırlanan *1550 Tarihli Tahrir Defterine Göre Çapakçur Livası Nüfus ve İskân* adlı çalışmada, Osmanlı tahrir defterinde Tavz bölgesinden de bahsedildiği ve Tavz kelimesinin bu defterde Tabs şeklinde geçtiği belirtilmektedir. “Pehlevince kökenli olup yaylak anlamına gelen, Tabs/Tavz günümüze kadar yaşayan bir isim olup geniş bir coğrafya için kullanılmaktadır. Yüksek dağlarla örülü ve yayla konumunda olan bu coğrafyada daha çok hayvancılığın yapıyor olması isim ile müsemma arasındaki doğru ilişkiyi göstermesi açısından da önem arz etmektedir” (Söylemez ve Demir, 2010, s. 21).

Tabs kelimesi Arapça veya Pehlevince kökenli bir kelimedir. Arapça’da genel olarak siyah olan şeye tabs denilirken, kimi zaman suyu bol anlamında da kullanılmaktadır. Pehlevince’de ise yaylak anlamına gelmektedir (Söylemez ve Demir, 2010, s. 21). Tavz bölgesinin coğrafi yapısı göz önünde bulundurulduğunda hem Arapça’daki anlamı ile hem de Pehlevince’deki anlamı ile yakın ilişkisi dikkat çekmektedir.

1550 tarihli tahrir defterinde geçen yaylaklar ve kışlaklar belirtilirken “Yaylak-ı Tabs” (Tavz) dan da bahsedilmekte ve bu yaylağın bağlı olduğu köy Tabs olarak belirtilmekte, yaylağın bağlı olduğu nahiye ise Şeftalu olarak belirtilmektedir (Söylemez ve Demir, 2010, s. 46). Söylemez ve Demir’in belirttiğine göre Şeftalu nahiyesinin şimdiki adı Solhan’dır (Meneşkut) (Söylemez ve Demir, 2010, s. 26). Dolayısıyla Tavz bölgesi, bugün, her ne kadar Genç ilçesi sınırları içerisinde yer almış olsa da tarihî geçmişinde Solhan ile yakın ilişkisinin olduğu dikkat çekmektedir.

Aynı tahrir defterinde, Karye-i Tabs şeklinde ifade edilen köye bağlı ayrıca üç mezradan da bahsedilmektedir. Bu mezzarlar Fatuk, Pirtak ve Huşşi şeklinde ifade edilmektedir (Söylemez ve Demir, 2010, s. 42). Fatuk ve Pirtak isimleri bugün Tavz bölgesinde kullanılan isimlerdir. Fatuk ismi günümüzde Pınaraltı köyüne bağlı bir mezzaranın ismi olarak kullanılırken, Pirtak ise Tavz bölgesinde yer alan Elmagünü köyüne bağlı bir mezzaranın ismi olarak kullanılmaktadır. Huşşi ismi ise günümüzde bölgede kullanılmamaktadır.

Osmanlı dönemindeki yazılı kaynaklarda Tavz kelimesinin yukarıda belirtilen tahrir defteri dışında 1857 tarihli tahrirat müzekkeresinde de geçtiği görülmektedir. Dönemin Kürdistan Valisi tarafından gönderilen tahrirat müzekkeresinde şu ifadeler kullanılmaktadır: “Diyarbakır sancağında kain Zıkti ve Yahkik ve Genç kazalarıyla Tavz nahiyesine müdür vekili tayin kılınan Bicar hanedanından Eyyüb Bey’in icra-yı asaleti.” Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Tavz kelimesi 1857 yılında bir nahiye adı olarak kullanılmaktadır (Öğmen, 2014, s. 100).

Cumhuriyet döneminde Tavz kelimesinin geçtiği kaynaklara bakıldığında ise 1940’lı yıllarda, dönemin Bingöl Milletvekili Necmeddin Sahir Silan raporlarında Tavz isminin geçtiği görülmektedir. 26 Mayıs 1943 tarihinde Bingöl’ün Genç ilçesi kaymakamı Tevfik Karademir tarafından Silan’a sunulan “Genç’e Dair Bazı Görüşler (1943)” adlı raporda; Genç’in en büyük iki aşireti olarak Tavz ve Zıkte’den bahsedildiği görülmektedir. Raporda Tavz bölgesinin “başlı başına bir âlem” olduğu belirtilirken, buradaki köylerin Diyarbakır’ın Kulp veya Lice ilçelerine bağlanmasının daha uygun olacağı, çünkü yılın sekiz ayında bölgeyle ulaşımın sağlanmadığı vurgulanmaktadır (Çağlayan, 2019, s. 384). Tavz bölgesinin bu dezavantajlı durumu katılımcıların ifadelerinde de yer almıştır. Bir katılımcı, bu bağlamda şunları dile getirmiştir:

Tavz Genç ilçesinin en son sınırında yer alan bir bölgedir. En son bölgesi olması sebebiyle kışın kar yağdığında şehir ile bağı tamamen kesilir. Ayrıca şunu da belirtiyim: En son coğrafyada yaşadıkları için, tabii eskiden yol olmadığı zamanlarda buna dâhildir, birçok şeyi yaşamamıştır bizim toplum. Yani uzak oluşu köyde kendi imkânlarıyla, öz güçleriyle kendi yaşam koşullarında yaşamak zorunda kalmışlardır. Şehre gelip gidenler çok azmış. Belirli insanlar şehre gelir ve çok az insanlar da Diyarbakır gibi bazı yerlere gidip gelen insanlardır. Çok eskisi için diyorum, şuan için demiyorum. Mesela bizim köye yol 1990 yılında gitmiştir. 90 yılı öncesi de baktığın zaman şehir ile bağı kopuktur toplumun (K1, Yaş 48, Akademisyen).

Öte yandan, 1987 yılında 2000’e Doğru dergisinde yayınlanan Aşiretler Raporunda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ki 23 ilde bulunan aşiretler hakkında bir takım bilgilere yer verildiği görülmektedir. 1998 yılında kitap olarak basılan bu raporda Bingöl’deki aşiretlere de yer verilmiştir. Bingöl’deki aşiretlerden bahsedilirken Tavus (Tavz) aşiretine de yer verilmiştir. Tavus aşiretinin nüfusu 7 bin¹ olarak belirtilirken, dili Zazaca, mezhebi ise Şafii mezhebi olarak belirtilmiştir. Aşiretin ileri gelenleri olarak Refik Gül, Hacı Şerif ve Halit Tan isimlerine yer verilirken, aşiret mensuplarının oturduğu

1 Raporda, Bingöl’deki aşiretler arasında nüfusu en fazla olan aşiret olarak görülmektedir.

veya konakladığı yerler olarak Genç'e bağlı, Binekli, Yenisu, Pınaraltı, Elmagünü, Sarmakaya, Geyikdere ve Bayırlı köyleri ile Solhan merkez ve Gençtavus köyü sayılmaktadır. Raporda, Tavus aşireti ile ilgili verilen bu nesnel bilgilerin yanı sıra bir takım subjektif düşüncelere de yer verildiği görülmektedir: "Diyarbakır'ın Kulp ve öteki ilçelerinde otururlar. İsyana² katılmıştır. Hazro ilçesinde Hasan şeyhlerine bağlıdır. Yerleşiktir" (Aşiretler Raporu, 2003, s. 81). Aşiretler Raporunda ve Bingöl'deki aşiretler üzerine yapılan başka bir çalışmada bir bölgenin adı olan Tavz (Tavus) kelimesinin bir aşiret ismi olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Tarihî kaynaklarda Tavz (Tabs, Tavus) kelimesi tespit edilebildiği kadarıyla yalnızca bu kaynaklarda geçmektedir. Bunların dışında Tavz kelimesinin geçtiği yazılı bir kaynağa henüz ulaşılmamıştır. Cumhuriyet döneminde de bölgede bulunan yerleşim birimlerine farklı isimler verilmiş ve Tavz kelimesi sadece halk arasında kullanılarak bugüne ulaşmıştır.

Halk arasında kullanılan Tavz kelimesi 2000 yılında kurulan Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) ile resmi bir oluşumda vücut bulmuş ve bu vesileyle yazılı kaynaklarda da geçmeye başlamıştır. Bunun yanında, Tavz-Der tarafından 2009 yılında Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinin çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. Bu dergi ile birlikte Tavz kelimesi basılı materyallerde yer almış ve toplum içinde de daha sık kullanılmaya başlanmıştır. 2009 yılında yayın hayatına başlayan dergi, her yıl bir sayı şeklinde yayınlanmaktadır. 2022 yılı Aralık ayında Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinin 14. sayısı (TKCD, 2022) yayınlanmıştır.

Tavz Aşiretinin Tarihi: Mitler, Rivayetler ve Gerçekler

Tavz aşiretinin bilinen tarihi 1500'lü yıllara dayanır. Aşiretin tarihine ilişkin yazılı kaynak bulunmamaktadır. Tavz aşiretine dair yazılı kaynaklara ulaşılamamasının en önemli sebebi bölgenin coğrafi yapısıyla ilgilidir. Bölgenin herhangi bir ulaşım güzergâhında yer almamış olması, gezginlerin, seyyahların ilgisini çekmemiş ve tarihine dair kayıt tutulmasına olanak vermemiştir. Aşiretin tarihine ilişkin eldeki sınırlı bilgilerin kaynağı, aşiretin ileri gelenleri tarafından kuşaktan kuşağa aktarılıp günümüze kadar gelen sözlü anlatımlardır. Önceki sayfalarda bahsi geçen 1550 tarihli Osmanlı Tahrir Defterleri'nde geçen Tavz bölgesine ilişkin kimi kayıtlar da bu sözlü anlatımları desteklemektedir. Bir katılımcının Tavz aşiretinin tarihine ilişkin aktardıkları da bu doğrultudadır:

2 İsyandan kastedilen Şeyh Said ayaklanmasıdır. Raporda belirtilenin aksine Tavz bölgesi Şeyh Said ayaklanmasına katılmamıştır (Konuyla ilgili detaylı bilgi için Bkz. Alan, 2023).

Tavz aşiretinin tarihine dair çok sayıda rivayet vardır ve bunlarda genelde sözlü rivayetlerdir. Tavz'ın coğrafi olarak kuruluşunu 700 yıl kadar geriye götürülenler olsa da, bizim gördüğümüz kadarıyla bu geçmiş o kadar uzak değildir. 470 yıllık bir tarih gözüküyor. Çünkü biz Tavz ile ilgili ilk kayıtlara 1550 tarihli Osmanlı Tahrir defterlerinde karşılaşırız. O belgelerde Şeyh Şeref diye birinden bahsedilir. Hem bu yazılı kaynaktaki isim hem de istisnasız Tavz tarihi ile ilgili görüştüğümüz bütün sözlü kaynaklar ilk babamızın Şeyh Şeref olduğunu söylediler. Fakat şöyle bir şey var; silsilede yani Tavzluların ulaşabildiğimiz şeceresinde ilk baba Şeyh Şeref'tir. İkinci baba Şeyh Nasır'dır. Üçüncü baba tekrar Şeyh Şeref, dördüncü baba da tekrar Şeyh Nasır'dır. İşte bu tahrir defterindeki Şeyh Şeref birinci Şeyh Şeref midir, ikinci Şeyh Şeref midir, onu bilemiyoruz. Eğer ikinci Şeyh Şeref'i esas alırsak dediğimiz gibi 470 yıllık bir tarih ortaya çıkıyor. Ama birinci Şeyh Şeref'i esas alırsak ve her baba arasında 25-30 yıllık zamanı göz önünde bulundurursak 520-530 yıllık bir tarih ortaya çıkıyor (K1, Yaş 48, Akademisyen).

Lale Yalçın-Heckmann'e göre bir aşiret örgütlenmesine mensup olmanın ilk olarak çağrıştırdığı hususlar şunlardır: Ortak bir soydan gelmek, aynı yerde yaşamak ve ortak bir tarih hikâyesine sahip olmak (Yalçın-Heckmann, 2006, s. 141). Pek çok aşirette olduğu gibi Tavz aşiretinde de ortak soy inancı hâkimdir. Tüm Tavzlular ortak atadan geldiklerine inanırlar. Yapılan görüşmelerde tüm katılımcılar bu konuya dair hemfikir olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ortak coğrafya ve ortak tarih anlatısı da Tavz aşiretinde mevcuttur. Dolayısıyla Yalçın-Heckmann'in değerlendirmesinden hareketle bir aşiret örgütlenmesine mensup olmak için gerekli asgari müsterekler olarak ifade edilebilecek ortak soy, ortak coğrafya ve ortak tarih anlatısının Tavz aşiretinde var olduğunu söylemek mümkündür.

Ortak grup kimliği ve duyguları oluşturan en önemli nesne kandır. Aynı kandan meydana gelen soy grubunu oluşturan ortak payda kimliğin sosyal inşasını da şekillendirmektedir. Bu kimlik, sosyalleşme esnasında ifade edilen, akrabalara karşı nasıl davranılacağı, disiplin, çocuk yetiştirme, yaşam tarzı, yapılabilecekler ve yasaklar gibi kişiyi soy grubuyla bütünleştiren değerler aracılığıyla ifade edilmekte ve ortaklık duygularını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle soy aşiret içerisinde bir ideoloji işlevi görmektedir (Kaya, 2014, s. 48). Yukarıda da belirtildiği gibi, Tavz aşiretinde ortak soy inancı hâkimdir. Fakat süreç içerisinde iki bavin³ sonradan Tavzlular ara-

3 Zazaca'da baba anlamında kullanılan *bav* kelimesi aşiret örgütlenmesinde *kiden* sonra gelen birimdir. Zazaca'da ev, oturulan hane gibi anlamlarda kullanılan *ki* kavramı, aynı zamanda bir akraba topluluğu için de kullanılmaktadır. *Kiler* birleşerek *bavı* oluştururlar. *Bavlar* da tıpkı *kiler* gibi akraba topluluğuna işaret ederler. Fakat *bavları* *kilerden* ayıran nokta, daha fazla üst ataya sahip olmaları ve *kıye* göre daha fazla yayılmış olmalarıdır. Birkaç *bavin* bir araya gelmesi ile oluşan birime ise *qevil* (kabile) denilmektedir. Bazen sadece bir *bav*, hem nicelik hem de nitelik anlamında etkinleşerek bir kabileyi oluştura-

sına dâhil olduğu ve onların da zamanla Tavzlular ile bütünleştikleri belirtilmektedir.

Tavzluların tek bir babadan geldiği neredeyse bütün sözlü anlatımların ittifak ettiği bir noktadır. Bütün Tavzlular tek bir babadan olduklarını söylerler ve şuan kendisini Tavzlı olarak tanımlayan herkesin bu babadan olduğuna inanılır. Ama süreç içerisinde iki boyun aslen Tavzlı olmadığını ve farklı nedenlerden dolayı Tavz'a gelip yerleştiğini ve Tavzlular içinde eridiğini ve onların da Tavzlaştığını söylüyorlar (K1, Yaş 48, Akademisyen).

“Aşiretlerin örgütlenmeleri soylara veya ortak atalara dayandırılır. Aşiret mensupları, bunu atalarının isimlerini sayarak yaparlar. Kürtler arasında yedi kuşak atalarının ismini bilmek yerleşik bir vecibedir. Aşiret mensubiyetini tespit etmek basittir. Yedi kuşak atalarının kim olduğunu bilen birisi, hangi aşirete mensup olduğunu da biliyor demektir” (Kaya, 2014, s. 49). Yedi kuşak atalarının ismini bilen aşiret mensuplarında aşiret bilinci oluşmakta ve bu bilince sahip olanlar aynı zamanda ortak bir tarih anlatısına da sahip olmaktadır. Bu bağlamda, Tavz aşireti mensuplarının da hem yedi kuşak atalarının isimlerini bilmesi hem de ortak tarih anlatısı dikkat çekmektedir. Özellikle ilk atanın Tavz'a gelip yerleşme sürecine dair anlatılan “iki olay” aşiret ideolojisine sahip tüm bireylerin hafızasında yer almaktadır. Nesilden nesile aktarılan bu iki örnek olay Tavzlular arasındaki aşiret ideolojisinin oluşumuna da katkı sunmaktadır. Çünkü bu olaylar aşiret mensuplarını ortak bir tarihte buluşturmakta ve bu ortak tarihe aynı zamanda kutsal bir yön de katmaktadır. Tavz'a göç ve yerleşme sürecine dair anlatıların yer aldığı bu iki olayın anlatım tarzlarında kimi farklılıklar dikkat çekse de hikâyelerin çıkış noktasının ve ana temasının benzer olduğu görülmektedir.

Anlatılan olaylardan ilki Tavz bölgesine geliş ve öncesinde yaşananlara dairdir. Anlatımlarda kimi farklılıklar dikkat çekse de hikâyenin çıkış noktasının bir olduğu anlaşılmaktadır. Anlatılardaki farklılıkların anlatan kişilerin hikâyeleştirme tarzlarından kaynaklandığı düşünülmektedir. İki farklı katılımcının Tavz'a geliş ve öncesinde yaşananlara dair anlatımları şu şekildedir:

Tavzlular ilk olarak Basra'dan gelmişler. Basra'dan Moğol zulmü sonrası gelmişler. Çünkü Moğollar özellikle Müslümanlara, Seyitlere zulmediyorlardı. Kaçmışlar, atamız seyyitti, Moğol istilasından dolayı kaçıp gelmişler buraya. Tabi babamın anlattığı kadarıyla... Kaçıp Kulp'un Cıxsi köyü var, oraya gelmişler. Kimileri ilk gelenlerin 3 kardeş olduğunu söylüyor, kimileri ise amca ve iki yeğen olduğunu söylüyorlar. Gelip Cıxsi köyüne yerleşmişler, orada bir iki yıl kaldıktan sonra yerli halktan iki

bilir. Kabilelerin bir araya gelmesiyle oluşan daha kuşatıcı ve kapsayıcı birim ise aşiret olarak nitelendirilmektedir.

kişiyi Müslüman olmaya ikna etmişler. Orada yaşayan Ermeni Hıristiyanlar bu iki kişinin Müslüman olduğunu öğrenince, hem onları, hem Cıxsi'ye gelen atalarımızı öldürmeye karar vermişler. Sonradan Müslüman olanlardan biri bunu duyunca, diğerlerine haber vermiş ve demiş ki; bunlar bizim Müslüman olduğumuzu öğrenmişler, hem bizi hem de sizi öldürecekler. Ne yapalım ne edelim diye düşününce; sonradan Müslüman olan iki kişi demiş ki Pazar günü burada bir mağara var, Ermeniler gidip oraya ibadet edecekler. Onlar mağaraya girdikten sonra mağaranın kapısına odun yığıp yakalım ve onlar içeride boğulsunlar. Öyle bir karar almışlar ve Pazar günü tüm Ermeniler ibadet için mağaraya girince, bu 5 kişi hemen mağaranın ağzına odun, çalı çırpı yığıp ateşe vermişler ve o Ermeniler içeride boğulup ölmüş. Onlarda bu olaydan sonra kalkıp yola düşmüşler ve bugünkü Tavz'a doğru gelmişler. Gelirken yoldan biri vefat etmiş, Kulp yolunda defnedilmiş. Diğerleri Tavz'a gelmişler. Bakmışlar güzel bir yer, ormanlık alan her yerden su fışkırıyor, o zamanlar Tavz bu şekilde değildi. Gelmişler Tavz'da bir mezra var Kile diyorlar, oraya yerleşmişler (K2, Yaş 82, Emekli memur).

Eskilerin anlatımına göre Tavjlar, Şeyh Hasan Zerraki var, tarihte bahsedilen bir kişiliktir, onun soyundan geliyorlar. Şeyh Hasan Zerraki Basra'dan Musul'a geliyor. Rivayete göre 7 çocuğu var. Çocuklarına tebliğ için dağılmalarını tavsiye ediyor, onlarda geziyorlar ve en son Kulp'ın Cıxsi köyüne geliyorlar. Cıxsi köyü de o zamanlar Ermeniler'in yaşadığı bir köydür. Orada Ermeniler bu 7 kardeşi bir şekilde öldürüyorlar. Bu kardeşlerden 6 erkek ve 1 kız çocuğu geride kalıyor, yani 7 kuzen kalıyor. Bunlar dedeleri Şeyh Hasan Zerraki'yi babaları olarak biliyorlar, o şekilde büyüyorlar. Bunlar büyüyüp, yetişkin olduktan sonra aslında babaları değil dedeleri olduğunu anlatıyor. Bunlar yetişkin birer birey olduktan sonra babalarının Cıxsi denen köyde Ermeniler tarafından şehit edildiğini öğreniyorlar. İntikam almak için Cıxsi köyüne gidiyorlar, 6 erkek, 1 kız birlikte gidiyorlar, eskilerin anlatımına göre tabi. Cıxsi'ye ulaştıktan sonra bir çobana denk geliyorlar. Çoban da anlatıma göre sonradan Müslüman olmuş biri. Çoban bunlara kim olduklarını, dertlerini anlatmalarını istiyor. Bunlarda tabi biraz temkinli yaklaşıyorlar, ama en sonunda babalarının burada şehit edildiklerini, kendilerinin de babalarının intikamını almak için buraya geldiklerini anlatıyorlar. Çoban da onlara yardımcı olacağını söylüyor. Ermeniler Pazar günleri kiliseye gidiyorlar ibadet etmek için. Bu çoban onlar kiliseye girdiğinde kilisenin etrafını ot, saman, çalı çırpı ile kapatıp ateşe verecekleri, onların da içeride boğularak ölecekleri şekilde bir plan hazırlıyor ve bu 7 kardeşle paylaşıyor. Bu 7 kardeş tabi çobana güvenmiyorlar, Pazar günü çoban ile anlaştıkları yere gitmeyip saklanıyorlar, çoban bir hainlik yapabilir şüphesiyle. Sonra çobanın bir art niyeti olmadığını anladıklarında çobanın yanına gidip anlattığı plana uygun hareket ediyorlar. Nihayetinde velg toplayıp kilisenin etrafını, kapısını filan ateşe veriyor ve Ermeniler'i içeride boğuyorlar. Cıxsi'yi onlar bu şekilde fethediyorlar. O çobanın ismini de Abdullah koydular. Ömeranlular, ki Wis Avd ve Cevonlular Abdullah'ın soyundandırılar (K3, Yaş 76, Emekli).

Bu 7 kuzen daha sonra dağılıyorlar buradan, eskilerin anlatımına göre. Biri Lice'ye gidiyor, Lice'nin bir kısım Mirleri, Zırkan aşireti bu bavadan geliyor. Biri Hani'ye gidiyor, Hani'deki şeyhler ondan geliyor. Biri Badinon diyorlar, etti üç. Biri de Hert'e gidiyor, etti dört. Şeyh Şeref Tavz'a geliyor, etti beş. Bir tanesi de o zaman Serhat diyorlardı, yani Doğu tarafına gidiyor. Şeyh Şeref de Tavz'a geldiğinde henüz çocuğu yok. En büyük kardeş Şeyh Şeref olduğu için diğer kardeşler, Cıxı'de onlara yardım eden çoban ile kız kuzenlerini onunla birlikte Tavz'a gönderiyorlar. Yani Tavz'a toplam 3 kişi geliyor. Tavz'a geldiklerinde Şeganın karşısında Şergeni diye bir yer var, o zamanlar Tavz ormanlık alanmış, oraya yerleşiyorlar. Şeyh Şeref'in mezarı da Şegandadır, tam yerini kimse bilmiyor ama şegandadır (K3, Yaş 76, Emekli).

Tavz aşiretinin tarihine dair anlatılan ikinci hikâye Tavz bölgesine yerleşim sürecinde sergilenen kahramanlık ve bu kahramanlığın mükâfatı olarak bölgenin ilk ataya hibe edildiği şeklindedir. Bu anlatıda da anlatım tarzında farklılık göze çarpmakta, fakat hikâyenin özünde bir farklılık dikkat çekmemektedir:

O dönem Tavz, Madrag da Süleyman Bey vardı, Ertuğrul ailesi var onların atası, Tavz ona aitmiş. Süleyman Bey Mir'di. Mir Süleyman Bey yılda bir kez Tavz'a gidip ceviz getirirdi. Mir yardımcılara ve hizmetkârlarına hazırlanan Tavz'a gidip ceviz getireceğiz diye talimat veriyor. Yola düşüp Tavz'a geliyorlar. Anlatılana göre, bizim atalarımızın yerleştiği Kile'nin alt taraflarında büyük bir ayı varmış. O ayıyı aşıp daha üst taraflara gidemiyorlarmış. Mir Süleyman Bey bu yıl daha yukarılara Şegan, Avdiyan, Pertag'a gidip, oradan ceviz getireceklerini söylemiş, çünkü oralarda daha çok ceviz var. Fakat Kile'nin alt tarafında büyük bir ayı olduğu için, o ayıyı aşıp bir türlü daha yukarıya gidemiyorlarmış. Ama bu yıl ayıyı bir şekilde öldürüp daha yukarılara gitmeyi kafasına koymuş. Mirin adamları önden ilerlerken birde bakmışlar ki ayı yolun üstünde ölü bir şekilde uzanıyormuş ve hemen Mir'in yanına koşup ayıyı kendilerinin öldürdüğünü söylemişler. Mir ayının yanına gelip inceleyince kulaklarının kesik olduğunu fark etmiş ve adamlarına dönüp madem siz öldürdüyseniz kulakları nerede? Siz yalan söylüyorsunuz. Bu ayıyı öldüren kişi kulaklarını koparıp götürmüş diye bağırılmış. Sonra ceviz toplamak için yollarına devam etmişler ve yolda ilerlerken çadır görüyorlar. Ve bu ayıyı öldürenlerin o çadırdaki yaşayanlar olduğuna kanaat getiriyorlar. Mir ve adamları atlarını orada bırakıp yürüyerek çadırın olduğu yere gidiyorlar ve bakıyorlar 3-4 tane çadır var orada. Çadırların birinde bir kadın görüyorlar, kadın onlara yer gösteriyor, oturuyor ve Mir kadına "siz kimsiniz, nereden buraya geldiniz, erkek başında yok mu?" gibi sorular sorunca, kadın başında erkek olduğunu söylüyor. "Nerede?" şeklindeki soruya, "3 tane keçimiz var, onları otlatmaya götürmüş" diye cevap veriyor. Sonra kadının bahsettiği kişi gelince çok sayıda insan görüyor, selam veriyor, hal hatır sorduktan sonra buraya nereden geldiklerini falan anlatıyor. Sonra Mir "bize yemek verebilir misiniz?" diye sorunca kadın hamur yoğuruyor ve ince geniş bir taşın üstüne serpererek ateşsiz bir şekilde ekmeği pişiriyor. Bunu gören Mir şaşkına dö-

nüyor ve bu kişilerin gerçekten seyyit olduğuna kanaat getiriyor. Sonra o kişilere diyor ki “buralar hep bana ait, ben buraları size veriyorum. Fakat yılda bir kez gelip buradan ceviz alacağım” diyor. Ve Mir Süleyman Bey Tavz bölgesini bizim atamıza hibe ediyor (K2, Yaş 82, Emekli memur).

Şeyh’in Cıxsi’den yanında getirdiği hizmetkarı kızına aşık oluyor, kızı da ona aşık oluyor. Evlenmek istediklerini Şeyh’e bildiriyorlar. Şeyh’de bir şartla rıza göstereceğini söylüyor. O şartta alt bölgede büyük bir ayı olduğunu ve o ayıyı öldürmesi koşuluyla rıza göstereceğini söylüyor. Bu konuşmaya şahit olan Şeyh’in kızı kabul etmesini söylüyor ve Şeyh’ten baltasını almasını tembihliyor. Kız şunları söylüyor: “Baltasını al, bende sana bir yün örgüsü vereceğim, gittiğin zaman o yün örgüsünü fırlat, ayı yün örgüsüne pençelerini atınca pençelerine dolanır, ayı onunla uğraşınca sen de fırsattan istifade ederek ayıyı öldürürsün. Öldürdükten sonra ayının kulaklarını kes getir.” Bu şekilde yapıp ayıyı öldüren hizmetkâr, ayının kulaklarını da getirip Şeyh’e veriyor ve Şeyh’de evlenmelerine rıza gösteriyor. Şeyh’in o kızıdan doğan nesilden, şuan Ömeran aşireti dediğimiz aşiret meydana geliyor (K2, Yaş 82, Emekli memur).

Şeyh Şeref Tavz’a geldiğinde Doğanevler köyünün olduğu yer dahi boştu. Doğanevler’de daha önce Bermeki denilen bir kabile yaşamış, Bermekiler yaşamış orada. Onlarda öldürülmüş kimse kalmamış o bölgede. Şeyh Şeref Tavz’a geldiğinde kimse yok o civarlarda. Onun geldiği zamanlarda Gurnes’deki ağa da oraya ava gidiyormuş belli zamanlarda. Ava gidiyorlar Tavz’a filan, tabi o zamanlar her taraf ormanlık. Bir ayı varmış çok saldırganmış. Bir seferinde ava giderken bu ayıyı öldürmeye karar vermişler. Ağa ayıyı öldürene büyük bir hediye vereceğini söylemiş. Ayıyı öldürmek için gidenler, bir yerde ölü olarak buluyorlar. Sonra ağaya gidip biz öldürdük diyorlar. Ağa gidip bakıyor, ayı yerde ama kulakları yok. Ayıyı kim öldürmüştü kulaklarını o almıştır, kulakları getirene ödülünü vereceğim diyor. Şeyh Şeref ve Abdullah Tavz’a geldiklerinde saldırgan bir ayı olduğunu görüyorlar ve bu ayıyı öldürmeye karar veriyorlar. Abdullah’ın karısı da çok akıllı bir kadın, hem akıllı, hem dindardır. O kadın yünden bir yumak yapıyor ve Abdullah’a veriyor. Ayıyı gördüğünde bu yumağı at, ayı bununla uğraşınca sende fırsattan istifade ayıyı öldürürsün diyor. Öldürürsen kulaklarını kes yanında getir diyor, kadın diyor. Aynen o şekilde yapıyor. Oraya gelen ağa ayının öldürüldüğünü ve kulaklarının olmadığını görünce kimin öldürdüğünü merak ediyor haliyle ve bölgeyi gezip ayıyı öldüreni bulmalarını emrediyor. Aramaya çıkınca ormanın içinde bir yerde duman yükseldiğini görüyorlar. Oraya doğru gidince Şeyh Şeref ile karşılaşıyorlar ve ağanın onu çağırdığını söylüyorlar. Abdullah’ın eşi de yiyecek bir şeyler hazırlayacağını, ağayı yemeğe davet etmesini söylüyor. Şeyh Şeref ağanın yanına gidince ayıyı öldürdüğünü söylüyor ve kulakları çıkarıp ağaya gösteriyor. Ağa nasıl öldürdüğünü söylüyor o da sırası bende kalsın deyip anlatmıyor ve ağayı yemeğe davet ediyor. Rivayete göre, kadın yemek olarak helva yapıyormuş ve sıcak helvayı ateşin üstünde elleri ile karıştırıyormuş, bunu gören ağa şaşırıyor. Bu durum ağanın üzerinde tesir

gösteriyor ve onların keramet sahibi olduklarını düşünüyor. Kalkınca Şeyh Şeref'e bir talebi olup olmadığını soruyor ve Doğanevler'den yukarısı sizindir, dilediğiniz gibi kullanın diyor ve Tavz bölgesini onlara veriyor (K3, Yaş 76, Emekli).

İki farklı katılımcıdan aktarılan bu rivayetlerin daha önce iki farklı çalışmada da sözlü anlatımlardan hareketle yazıya geçirildiği belirtilmelidir. Bu çalışmalardan biri Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi'nin ilk sayısında (TKCD, 2009) Türkçe olarak diğeri ise Kelhaamed Dergisi'nin 47 ve 48. sayılarında (Dağılma, 2020; 2021) Zazaca olarak kayda geçirilmiştir. Daha önce yazıya geçirilen bu rivayetlerde tıpkı yukarıdaki anlatımlarda olduğu gibi kimi farklılıklar bulunsa da özünde bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Bu anlatılardan Tavz aşiret ideolojisi hakkında bazı çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Anlatılarda dikkat çeken ilk detay aşiretin ilk atasının Basra'dan gelmiş olmasıdır. Zazaca konuşan ve köken olarak da Zaza olduklarını kabul eden aşiret mensuplarının kökenlerini Basra'ya dayandırması dikkat çekicidir. Buna bağlı olarak Seyyitlik iddiası da aşiretin kökeninin Araplara dayandığı şeklinde bir algı oluşturabilmektedir. Anlatılardaki bir diğer detay ise kahramanlık hikâyeleridir. Hem babalarının Ermenilerden alınan intikamı, hem de Tavz bölgesine yerleşirken sergilenen kahramanlık örneği aşiret ideolojisinin ana omurgasını oluşturmaktadır. Anlatılardan çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise kadının güçlü konumudur. Özellikle kadının zekâsına verilen önem bu anlamda dikkate değerdir.

Tavz aşiretinin tarihine ilişkin anlatılarda "seyitlik iddiası" dikkat çekmekte ve bu seyitliğin nişanesi olarak da bir şecereden söz edilmektedir. Tavz tarihi hakkında yapılan farklı çalışmalarda (Çebeqçûrî, 2020a; 2020b) da bu duruma işaret edilmektedir. Aşiretlerde şecere önemli bir vesikadır. Çünkü "şecerenameler, aynı zamanda aşiretin kimliğini ve statü belirlemesini de ortaya koymaktadır. Şecerename, bazen silsilename olarak da bilinen bu belgeler, kimde bulunuyorsa o kimse aşiret reisi veya aşiretin en güçlü temsilcisidir" (Türkdoğan, 2006, s. 504). Tavz aşiretinde de bu bağlamda seyitlik iddiası bulunmakta ve seyit olduklarına dair anlatılar nesilden nesil aktarılmaktadır. Seyitliğin nişanesi olan şecerenin varlığına da inanılmakta ve bir aile ferdi tarafından saklandığı belirtilmektedir:

Tavzlıların bir şeceresi vardı. O şecere kaybedildi. Eskilerden görenler var. Atalarımız seyit oldukları için o şecereyi götürüp padişaha tasdikleyerek maaş alırlardı. Şecere ortada olmadığı için ilk atadan bu yana kaç kişi olduğunu bilmiyoruz. Yani üstten bir soy silsilesini sayamıyoruz. Ama alttan başlayarak belli bir yere kadar sayabiliyoruz (K2, Yaş 82, Emekli memur).

Aşiretler, kendilerini diğer aşiretlerden daha ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmek için genelde kutsal anlatılara yer vermektedirler. Neredeyse tüm aşiret örgütlenmelerinde, kökenlerine dair gerçek ya da kurgulanmış birtakım hikâyeler anlatılır. Bu hikâyeler, aşiretlere, rakiplerine karşı tarihsel bir önem atfeder (Yalçın-Heckmann, 2006, s. 140-141). Bu bağlamda yukarıdaki örnek olaylardan da anlaşılacağı üzere Tavz aşiretinde de Muhammed Peygamber'in soyuna dayanıldığına dair bir kutsiyet anlatısı dikkat çekmektedir. Ayrıca pek çok aşirette olduğu gibi Tavz aşiretinin tarihi nesilden nesile aktarılırken, kahramanlık hikâyeleri ile tarihî anlatılar zenginleştirilmekte ve sözlü anlatımda övünç kaynağı olmaktadır.

Tavz aşiretinin tarihinde uzun bir "kayıp halka" dikkat çekmektedir. Aşiret mensuplarının ilk atalarının bölgeye gelip yerleşmesine dair anlatılardan başka sözlü anlatım yoluyla aktarılan bilgilere erişilememektedir. Osmanlı arşiv kayıtlarında da henüz aşiretin bu kayıp halkasına dair bir malumata ulaşılmış değildir. Dolayısıyla Tavz aşiretinin tarihi belli ama tarihi hakkında malumatın henüz "kayıp" olduğu söylenebilir.

Elimizde somut veriler bulunmasa da, emirlikler döneminde kendi küçük dünyalarında, muhtemelen Mirlere bağlı bir yaşam sürdüren Tavzlıların, Mirlerin otoritesinin sona ermesi ile birlikte yerel güç odakları haline gelmeye başlayan aşiret ağalarına sahip oldukları tahmin edilmektedir. Millî mücadele döneminde bölgedeki aşiret mensuplarının savaş anıları nesilden nesile aktarılırken, o dönem bölgede adı sıklıkla anılan Hacı Emin, Yusuf Ağa ve Hacı Mexs gibi toplumsal figürlerin varlığı Tavz bölgesinde aşiret ağalarının öncülüğünde bir örgütlenmenin varlığına işaret etmektedir. Bu örgütlenme de muhtemelen merkezileşme sürecinden sonra yerel müttefikler haline gelen aşiret ağalarının çabası sonrası meydana gelmiştir.

Osmanlı döneminde Tavz aşiretinin şuan etkileşim içinde olduğu Solhan, Çapakçur gibi bölgelerin gelişmişlik düzeyi çok düşük olduğu için, Tavz bölgesinin ilişkilerinin daha çok Diyarbakır'a bağlı Kulp ve Lice bölgeleri ile sürdürülmesi dikkate değerdir (Öğmen, 2014, s. 100). Tavz aşiretinin hangi aşiret konfederasyonuna dâhil olduğuna dair elimizde somut veriler bulunmamaktadır. Buna karşın, sözlü anlatımlar yoluyla oluşan toplumsal hafızadan hareketle millî mücadele dönemi ve cumhuriyetin ilk dönemlerinde Tavus nahiyesi ve Tavz aşiretinin bağlı bulunduğu bölgenin Ginc kazasının idari merkezi olan Arçen (Yenibaşak) bölgesindeki beyler olduğu tahmin edilmektedir.

Tavz aşireti Osmanlı'nın son dönemlerinde bölgede yaşanan Ermeni ve Rus işgaline karşı bölgedeki diğer aşiretlerle birlikte yerel direniş hareketin-

de aktif bir şekilde yer almıştır. Özellikle Rusların dayandığı Murat nehri boyunca siper alan aşiret mensupları, Rusların Murat nehrini aşmalarına engel olmuşlardır. Aşiret mensuplarının ayrıca bölgedeki ayrılıkçı Ermeni gruplarına karşı da yoğun çatışmalar içerisine girdikleri toplumsal hafıza aracılığıyla nesilden nesile aktarıla gelmiştir. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sırasında Tavz aşireti mensuplarının Sarıkamış'ta Ruslara karşı savaşarak önemli kayıplar verdikleri bir katılımcının ifadelerine de yansımıştır: "Tavz'dan Rus savaşına giden doksan bir kişiden tek bir kişi geri dönmüştü. Diğerleri hepsi savaşta şehit düştü. Benim dedem Erzurum Hasankale'de şehit düşmüştü. Savaştan dolayı Cumhuriyetin ilk yıllarında Tavzluların nüfusu fazla yoktu. Olanlar da yetim ve öksüz kalanlardı. Tek tük asker kaçağı olanlar kalmıştı" (K2, Yaş 82, Emekli memur). Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ülke üretimine katkıda bulunan binlerce insanın askerlik hizmetine alınması ve tarımsal üretimin bel kemiğini oluşturan yük hayvanlarının da ordu emrine verilmesi halkın temel ihtiyaçlarının üretimine büyük bir darbe vurmuştur. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik tarım ve hayvancılık işleri, cephe gerisinde bulunan ve askerlik mükellefiyeti dışında kalan yaşlı, kadın ve çocuklar tarafından sürdürülmüştür. Savaşın başından başlayıp sonuna doğru artarak devam eden kıtlık, bölgede açlığa sebep olmuş (Toksoy, 2006, s. 170) ve bunun sonucunda çok sayıda insan çeşitli hastalıklara yakalanmış, kimisi de yaşamını yitirmiştir. Tavz bölgesinde de söz konusu dönemde yaşanan kıtlığa dair toplumsal hafıza aracılığıyla aktarılan sözlü anlatımlar dikkat çekmektedir. Bölgede yaşanan kıtlıktan en az düzeyde etkilenen Tavz bölgesinde özellikle cephe gerisinde kalan kadınların tarımsal üretimde oynadıkları rol dikkat çekicidir:

Savaştan dolayı bölgede kıtlık yaşandı, insanlar perişan oldu. Tavz bölgesi bu durumdan en az etkilenen yerlerden biri oldu. Hacı Emin önderliğindeki köylülerimiz milis olarak Arçen'de konuşlanıyordu. Ruslar nehrin diğer yakasındaydı, bunlar oradan müdafaa yapıyordu. Geride kalan kadınlar ise köyde çift sürüyordu. Arçen'de Mahmut Bey vardı, diyordu ki "hele bak Hacı Emin'e, bunu anlamak mümkün değil, Ruslar bizi kuşatmak üzere o köyde kadınlara çift sürdürüyor." Hacı Emin'in bu ön görüşü sayesinde yaşanan kıtlıktan bizim bölge az zarar gördü. O kadar gayretliydiler. Kadınlarda gayretliydiler yani. Sarmakaya köyü o kıtlıkta hiç sıkıntı çekmedi anlattıklarına göre (K3, Yaş 76, Emekli).

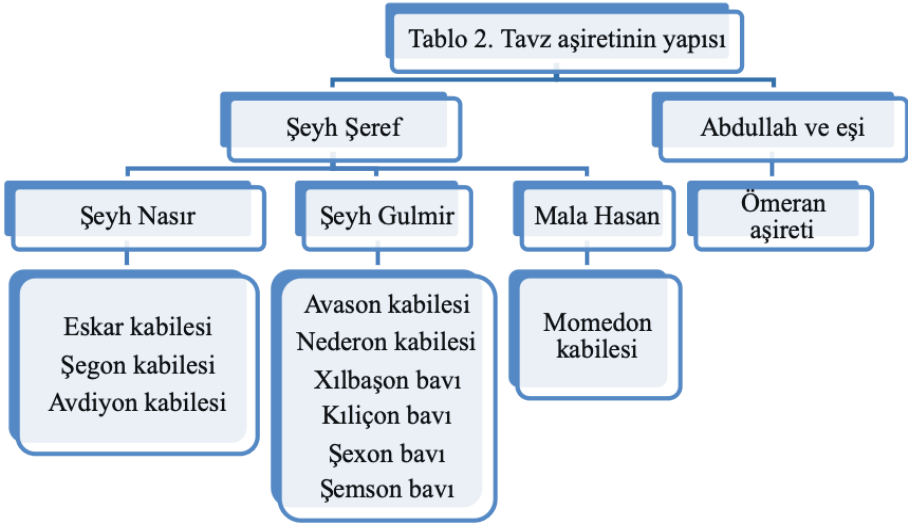
Katılımcının Sarmakaya köyü özelinde aktardıkları bu bilgiler, bölgedeki diğer köylerde de yaşanmıştır. Savaştan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve devam eden süreçte savaşın yaralarını sarmak için yoğun çaba harcayan bölge insanı tarım ve hayvancılığa kaldığı yerden devam ederek

hayata tutunmaya başlamıştır. Zamanla nüfusu yeniden artmaya başlayan bölge, artan nüfusu taşıyamayacak duruma gelince bölge dışına yeniden göç vermeye başlamıştır. Tavz bölgesi yapısı itibariyle sınırlı sayıda insanı taşıyacak potansiyele sahip olduğu için tarih boyunca sürekli göç veren bir bölge olmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemde olduğu gibi, Cumhuriyet öncesi dönemde de bölge dışına sürekli göç vermiştir. Anlatılara göre, Tavz aşireti mensuplarının Tavz coğrafyası dışına gerçekleştirdiği ilk göçler Diyarbakır'ın Silvan ve Hazro ilçelerine olmuştur. Bir katılımcı, Tavz coğrafyası dışına gerçekleşen ilk göçlere dair şunları aktarmaktadır: "Tavz'dan coğrafya dışına ilk göç Diyarbakır Silvan'a ve Hazro'ya yapılmış. Silvan'ın yarısı Tavzlı'dır. Daha sonra Geyikdere tarafına, Solhan tarafına göçler olmuş ve Tavzlılar yayılmış. Tabi ilk göç Silvan'a olmuş. Ben Hazro'da medrese eğitimi aldım. Orada 9-10 köy Tavzlıydı. Bazen gece gidip onlarda kalıyorduk" (K2, Yaş 82, Emekli memur). Farklı katılımcılar da benzer bilgiler aktarmışlardır.

Tavz Aşiretinin Yapısı

Tavz aşireti, Tavz coğrafyasına yerleşen ilk atadan sonra üç kol üzerinden yayılmıştır. Daha sonra bu üç kol da farklı kollara ayrılmış ve günümüzde 6 kabile şeklinde varlığını sürdürmektedir. Bu altı kabile de çok sayıda bava, bavlarda kendi aralarında kilere ayrılmıştır. Tavz aşiretinin kabilelere bölünmesi, hem kişi hem coğrafya ile ilişkili bir durumdur. Bugün farklı birer kabile olan Eskar, Şegon ve Avdiyön kabileleri bir bavdan gelirken, Momedon kabilesi bir bavdan, Tavz cer (aşağı Tavz bölgesi) ise bir bavdan gelmektedir. Tavz aşireti bavlardan üzerinden ilerlemiş; coğrafya ile temas, coğrafyaya yerleşme ve nüfus yoğunluğu kabileleşme ile sonuçlanmıştır. Kısaca aynı atadan gelip, farklı coğrafyalara yerleşen ve kabilelere ayrılan Tavz aşireti, daha sonra farklı kollara ayrılıp bavlardan şeklinde yayılmıştır. Bir katılımcı, Tavz aşiretinin yapısının ilk atadan sonraki oluşumuna dair şunları aktarmıştır:

Şeyh Şeref'in 4 çocuğu oluyor. Biri Şeyh Nasır, biri Şeyh Gulmir, üçüncüsünün adı Mala Hasan'dı. Dördüncüsünden çocuk yok, ismi meçhuldür. Eskiden özellikle kış aylarında yaşlılar bir araya geldiğinde bunları anlatırlardı, o zamandan merak ettiğim için hep hafızama aldım. Aşağı Tavzdakiler Şeyh Gulmir'den geliyorlar. Şeyh Nasır Eskara gidiyor. Şeyh Nasır'ın iki çocuğu vardı, birinin adı Ahmet, diğerinin adı ise Nasır'dı. Mala Nasır'ın 5 çocuğu vardı. Biri Avdiyona gitti, ismi Abdullah'tı. 2 kardeş Şegona gitti, isimleri aklıma gelmiyor. Mala Mehemed ve kardeşi Bahattin Eskarda kaldılar. Momedonlular da Şeyh Hasan'dan geliyorlar. Bazıları diyor Momedonlar başka yerden geliyorlar, öyle değil. Onlardan bir aile tek bizim soydan gelmiyor, oda küçük bir bebek bulunmuş ve getirip büyütmüşler, bir aile oradan geliyor, diğerleri hepsi aynı babadan geliyorlar (K3, Yaş 76, Emekli).

Şeyh Gulmir kolundan gelen aşağı Tavz bölgesi, Xılbaşı, Avası, Kılıçı, Nederi, Şemsi ve Şexi bavlardan oluşmaktadır. Bu bavlardan Avası ve Nederi bavlari günümüzde bağımsız birer kabile olarak kabul edilmektedir. Çünkü hâkim oldukları alan ve nüfus yoğunlukları artmıştır. Xılbaşı, Kılıçı, Şemsi ve Şexi bavlari ise kabile düzeyine yükselmemiş, bav olarak kalmışlardır. Şeyh Nasır kolundan gelen Eskar, Şegon ve Avdiyon ise ayrı birer kabile olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Çünkü her üç kolda farklı coğrafyalara yerleşip, belli bir nüfus yoğunluğu elde etmiştir. Eskar ve Şegon kabilesi iki bav üzerinden, Avdiyon kabilesi ise bir bav üzerinden yayılmıştır. Mala Hasan kolundan gelen ve günümüzde tek başına bir kabile olarak kabul edilen Momedon ise Tavz aşireti içerisinde farklı coğrafyalara en çok dağılan kabile olarak dikkat çekmektedir.

Tavz aşireti altı kabileden oluşmaktadır. Öte yandan, Tavzlular ile aynı kökene dayanan fakat günümüzde ayrı bir aşiret olarak kabul edilen Ömeran aşiretine de değinmek gerekir. Bir katılımcı Ömeran aşireti ve Tavz aşireti arasındaki yakınlığa dair şunları aktarmıştır.

Dedem Ömeranlılardan Hacı Arif diye birinden duyduğunu bize anlatmıştı. Onun anlattığına göre Ömeranlılar anne tarafından Tavzlı olduklarını, yani kardeşten biri olan kızın soyundan olduklarını, babalarının da o yedi kardeşe yardım eden zatin olduğunu söylediler. Neseb olarak baktığımızda ayrı bir kişi olabilir ama hem samimiyet açısından, birliktelik açısından, işbirliği, yaşam birliği açısından birlikte hareket etmişler (K4, Yaş 34, Avukat).

Ömeran aşireti mensubu bir katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmede, söz konusu katılımcı sözlü gelenek ve toplumsal hafıza aracılığıyla aktarılan bilgiler bağlamında Ömeran aşiretinin kökeninin Tavz'a dayandığını belirterek K4'ün aktardıkları bilgileri destekler açıklamalarda bulunmuştur:

Benim dedem 15-16 babaya kadar sayar ve Ömer'e kadar giderdi. Ömer'in de Tavz'dan geldiğini söylerdi. Tavz'da şuan yaşayan Cevon dedikleri bav ile Şegondaki Gül ailesi ile aynı babadan geldiğimizi anlatırdı. Son yıllarda Tavzlılardan duyduğumuz işte bir kız kardeşleriyle bir hizmetkârın evlendiği ve bizim o soydan geldiğimiz şeklinde bir şey ben dedemden duymadım. Ama ilk atamızın Tavz'dan geldiği ve Tavz'da şuan yaşayan soydaşlarımız olduğunu anlatıyordu. Dedem hep şunu derdi; "biz Tavjılardan kopmuşuz, köken olarak Tavjız ama şuan ayrı bir aile olarak yaşıyoruz" (K5, Yaş 46, Öğretmen).

Ömeran aşiretinin Tavz aşiretinden ayrılıp bağımsız bir aşiret olarak kendisini kabul ettirmesi, her iki aşiret açısından da önemli bir olaydır. Bu olayın benzeri pek çok aşirette de yaşanmıştır. Nitelik ve nicelik olarak gelişen çok sayıda aşiretin kimi kabileleri veya bavlary bağımsız aşiretlere dönüşmüştür. Ayrıca Muş'ta bulunan Elmoni aşiretinin de kökeninin Tavz'a dayandığına dair görüş bildiren katılımcı (K3, Yaş 76, Emekli) olmuş, Tavz tarihini sözlü tarih metodu ile yazıya geçiren bir çalışmada (Dağılma, 2021) da aynı bilgiye yer verilmiştir.

Bavlar üzerinden şekillenip kimi durumlarda kabilelere de ayrılan ve en alt birimi "ki" olarak ifade edilen Tavz aşireti yapısı aşiret içindeki ilişkilerin şekillenmesinde de doğrudan etkilidir. Bingöl'ün Solhan ilçesindeki Zaza aşiretleri üzerine yapılan bir araştırmada "akrabalık ilişkileri alt seviyede daha sıkı olduğu için alt birimler daha fazla önem kazanmaktadır. Küçük gruplar içindeki yakın temas ve işbirliği daha da artmakta, alt birimler ve üst seviye arasındaki mesafe artmaktadır" (Kaya, 2014, s. 54) sonucuna varılmıştır. Varılan bu sonuç, Tavz aşireti içinde geçerlidir. Aşiret içerisinde alt birimler arası ilişkilerin yoğunluğu daha fazlayken, üst birimlere doğru gidildikçe bu ilişkinin yoğunluğu azalmaktadır. Çünkü nüfus yoğunluğu artmış, sosyal ilişkiler çeşitlenmiştir. Aşiretin alt birimleri arasındaki ilişkinin yoğunluğu düğün ve taziyelerden siyasal tercihlere kadar pek çok noktada belirginleşmektedir.

Tavz Coğrafyası

Aşiret ve coğrafya arasındaki ilişki tarihî bir gerçekliğe işaret etmektedir. Çünkü "geleneksel olarak her aşiret belirli bir toprak parçası (ya da parçaları) ile birlikte düşünülür ya da bunun tersi her toprak parçası bir aşiretle özdeşleştirilir. Herhangi bir yöre orada yaşayan aşiretin ismiyle anılır" (Bruinessen, 2011, s. 87). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki pek çok aşiret ismi ile

üzerinde örgütlendikleri coğrafyanın ismi aynıdır. Aşiret, ya üzerinde örgütlendiği coğrafyanın ismini almıştır, ya da üzerinde örgütlendiği coğrafyaya kendi ismini vermiştir. Araştırmaya konu olan Tavz aşiretinin ismi, üzerinde örgütlendiği coğrafya ile aynı ismi taşımaktadır. 1550 tarihli Osmanlı Tahrir Defterlerinde (Söylemez ve Demir, 2010) söz konusu bölgeden bahsedilirken “tabs” isminin kullanıldığı görülmektedir. Tahrir defterlerinde Tabs nahiyesi şeklinde geçen ifade, tabsın bir coğrafyaya işaret ettiğini göstermektedir. Zamanla tabs kelimesinin tavz kelimesine dönüşmesi ile yeni kullanım tavz olmuştur. Dolayısıyla Tavz aşiretinin Tavz coğrafyasından ismini aldığı söylenebilir.

Tavz coğrafyası Bingöl’ün Genç ve Solhan ilçeleri ile Diyarbakır’ın Lice ve Kulp ilçelerinin kesiştiği bölgede yer almaktadır (Bkz. Resim 1). Doğu tarafından herhangi bir bölge ile teması bulunmayan Tavz coğrafyası tarihsel süreçte Lice, Kulp, Genç ve Solhan ile sürekli etkileşim içerisinde olmuştur. Bu bölge, Osmanlı döneminde hüküm süren üç begliğin de aynı zamanda kesişim yeridir. Lice tarafında Peçar begleri, Solhan tarafında Arçen begleri, Genç tarafında ise Valer beglerinin hüküm sürdüğü bölgelerin kesişim noktasında yer alan Tavz coğrafyası, aynı zamanda dış saldırılara karşı da korunaklı bir alan olarak dikkat çekmektedir.

Resim 1. Tavz coğrafyasının uydu görüntüsü

Kaynak: Google maps (Tavz aşiretinin yerleştiği coğrafya, yazar tarafından Google maps üzerinde işaretlenmiştir)

Üç begliğin kesişim bölgesinde yer alan Tavz coğrafyası dağlık, engebeli ve yüksek rakımlı bir yapıdadır. Coğrafyaya yerleşen ilk ata veya atalardan sonra zamanla ailenin yaşam alanı genişlemiştir. Bu genişleme veya yayılma süreci alana hâkim olma, alan koruma ve alan genişletme stratejisine göre gerçekleşmiştir. Alan genişletme sürecinden sonra yeniden alana hâkim olma ve bu alanı koruma stratejisi ile devam eden süreç, bir döngü şeklinde gerçekleşmektedir. Tavz coğrafyasını gezip, coğrafyaya dair gözlemlerde bulunan aşiret dışından bir katılımcının coğrafyaya dair aktardıkları bu anlamda dikkat çekicidir:

Toprağa dayalı bir şey yok yani, olan topraklarda öyle verimli topraklar değil. Aslında çok da geniş olmayan bir alana yerleşilmiş, tabi hani o yerleşim sürecini belirleyen faktörler nelerdi onu bilmiyoruz. Göç edip gelip oraya yerleştiklerinde güçleri neydi? Niçin daha geniş daha verimli bölgelere yerleşmediler veya yönelmediler? Onu bilmiyoruz. Ama önce belli bir alana yerleşme, orayı muhafaza etme, sonra yerleştikleri alan üzerinden boş buldukları yerlere aileleri yerleştirmek. Şehirle buluşmaları da böyle olmuştur (K6, Yaş 54, Öğretmen).

Tarihî süreç içerisinde ilk olarak göçebe yaşam sürdüren aşiretler, daha sonra yarı göçebe yaşam ve yerleşik yaşam şeklinde form değiştirerek varlıklarını sürdürme gelmişlerdir. Alana hâkim olma, alan koruma ve alan genişletme stratejisi daha çok yerleşik yaşam veya kısmen yarı göçebe yaşam sürdüren aşiretlerde görülmektedir. Tavz aşireti bilinen tarihinden bu yana, hiçbir zaman tam göçebe bir yaşam sürdürmemiştir. İlk ata ile birlikte Tavz bölgesine yerleşen aşiret mensupları, temel uğraş alanları olan hayvancılıktan dolayı yaz aylarında yüksek yaylalarda, kış aylarında ise vadi yamaçlarına kurulmuş köylerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu yönüyle aşiret mensuplarının kırsal alanda, belli dönemlerde, yarı göçebe bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir. Bu yarı göçebe yaşam, aşiret mensuplarının sayısının artması sonucu, yaylak amacı ile kurulan farklı bölgelere tam yerleşmeleri ile sonuçlanmıştır. Özellikle Tavz aşireti mensuplarının sonradan yerleştikleri Geyikdere köyü, Solhan'a bağlı Gençtavus köyü, Yenibaşak köyü, Asmakaya köyü ve Muş iline bağlı kimi köylerdeki yerleşim alanları daha önce yaylak olarak kullanılırken, artan nüfustan dolayı kalıcı yerleşim alanlarına dönüşmüşlerdir. Yani Tavz coğrafyası artan nüfusu taşıyamayacak duruma gelince, aşiret mensupları dağılmış ve yaşam alanlarını genişletmişlerdir. Diğer bir ifade ile aşiret ilk olarak Tavz bölgesindeki alana hâkim olmuş, devamında hâkim olduğu alanı koruma yoluna gitmiş ve son olarak alan genişletme stratejisine yönelmiştir.

Tavz'dan özellikle Solhan tarafına göç eden aşiret mensuplarının yerleştikleri bölgelere bakıldığında, bu bölgelerin de ana Tavz coğrafyası gibi engebeli bölgeler olduğu görülür. Bunun altında yatan temel faktör ise tapusuz bölgeler olması ve ücret ödemediği yerleşmiş olmalarıdır. Daha düz, tarıma elverişli olan bölgeler beglerin tapuladığı bölgeler olduğu için buralara yerleşen aşiret mensuplarının sayısı oldukça azdır. Bunlar da üçte bir oranında pay vermek koşuluyla beglerin arazilerini işletip buralarda yaşam sürdürmeye başlamışlardır. Özellikle Yenibaşak ve Asmakaya köyüne yerleşen aşiret mensupları beglere ait arazilere yerleşip bir bölümünü satın alarak kalanları ise işleterek yaşamlarını sürdürmüşlerdir: "Bazı Tavzlular da farklı köylerde daha çok böyle mezzalar satın alarak ya da işte farklı ilişkiler geliştirerek, bazı mezzalara yerleşerek varlıklarını sürdürmüşler. Mesela Arçen (Yenibaşak), Perxu (Asmakaya) gibi" (K6, Yaş 54, Öğretmen). Hangi yöntem ile gerçekleşmiş olursa olsun aşiret mensuplarının alana hâkim olma ve alan koruma stratejisinden sonra alan genişletme stratejisinde de başarılı oldukları söylenebilir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Tavz aşireti mensuplarının neşet ettiği Tavz coğrafyası dağlık, engebeli, yüksek rakımlı ve oldukça sert bir coğrafya olarak dikkat çekmektedir. Göç ve kentleşme süreci ile birlikte kırsal alandan kentlere göç eden aşiret mensuplarının yerleştikleri kentlerde kendi coğrafyalarını andıran kentin yüksek ve engebeli bölgelerine yerleştikleri görülmektedir. Bingöl merkez ve özellikle aşiretin nüfus yoğunluğunun oldukça fazla olduğu Solhan ilçesinde Tavz aşireti mensuplarının kitlesel olarak yerleştikleri mahalleler, kentin en engebeli ve yüksek bölgeleridir. Bu durum coğrafyanın insan zihni üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Nitekim "Coğrafyanın insanların zihniyet doğasını belirlediği gerçeği Aristo'dan İbni Haldun'a Machievelli'den günümüze değin bilinen bir gerçektir. Aynı şekilde coğrafya, bölgelerin de kaderini belirler" (Ebinç, 2019, s. 393). Aşiretin göç ve kentleşme süreci ile birlikte kent merkezlerinde yaşamını sürdürmeye başladığı coğrafyaya dair ilerleyen sayfalarda daha detaylı bilgilere yer verilmektedir.

Tavz coğrafyasını içine alan bölgenin 1936 yılında Mustafa Kemal Atatürk imzalı bir kararname ile Canut nahiyesi olarak idari bir bölgeye dönüştürüldüğü görülmektedir. Söz konusu kararnamede Canut nahiyesine bağlı köy isimleri⁴ şu şekilde sıralanmıştır: Asker, Mamedanı Ulya, Mamedanı Süfla,

4 Burada söz konusu köy isimleri kararnamelerde geçtiği şekliyle aktarılmıştır. Kararnamelerde geçen kullanımlar ile halk arasındaki kullanımlarda telaffuz farklılığı bulunmaktadır. Bu çalışmanın farklı yerlerinde halk arasında kullanılan telaffuzlarına yer verilmektedir.

Ceban, abdiyan, Şegan, Şeyhan, Abbasan, Şemsan, Nederan, Kılıçan, Hibaşan, Tütel, Kameran, Güleyan (Nahiye merkezi olarak not düşülmüştür) (BCA, 30.11.1.0/101.4.8).

1936 yılında Bingöl'ün Solhan ilçesine bağlı bir nahiye (Canut nahiyesi) yapılan Tavz bölgesi, 1944 yılında Bingöl'ün Genç ilçesine bağlanmıştır. 10 Kasım 1944 tarihli bir kararname ile Genç ilçesine bağlanan Canut nahiyesinin merkezi de Güleyan (Gulayon) köyünden Hilbeşan (Xılbaşan) köyüne kaydırılmıştır (BCA, 30.11.1.0/165.1.15). Böyle bir idari tasarrufa gidilmesinin gerekçesi ise yine söz konusu kararnamede şu şekilde açıklanmıştır:

Bingöl Vilayeti Solhan kazası Canut nahiyesinin merkezi olan güleyan köyü merkezi bir vaziyette olmadığı ve köylerle nahiye merkezi arasındaki yolların arızalı araziden geçmesinden nahiye merkezinin Hilbeşan köyüne nakli ile adı geçen nahiyenin Solhan kazasına uzaklığı ve arada Murat nehri ve yüksek Solhan dağları bulunmasından kışı uzun süren bu bölgede husule gelen muvasala ve idari işlerdeki güçlükleri önlemek üzere ilişik listede adları yazılı bütün köyler ile birlikte aynı vilayetin Genç kazasına (BCA, 30.11.1.0/165.1.15) bağlanmasına.

10 Kasım 1944 tarihli kararnamede Bingöl'ün Genç ilçesine bağlanması uygun görülen Canut nahiyesine bağlı köyler ve mezraları ise şu şekilde sıralanmıştır: Güleyan köyü (Mezraları: Askar, Gözerek, Kerani). Momedan köyü (Mezraları: Aşağı Momedan, Abdiyan, Ceban, Komver, Pertek). Şegan köyü (Mezraları: Tarhan, Kiran, Diri Murt). Nederan köyü (Aşağı Nederan Şeyhan, Şemsan). Hilbeşan köyü (Mezraları: Abasan, Kılıçan, Seydan, Berikoman, Tal) (BCA, 30.11.1.0/165.1.15).

1936 ve 1944 yıllarındaki kararnamelerde bölgedeki yer isimlerinin Zazaca asılları ile kullanılması dikkat çekicidir. Günümüzde ise bu yer isimlerinin Türkçeleştirildiği ve resmi kullanımda Türkçe karşılıklarının kullanıldığı belirtilmelidir (Alan, 2022, s. 34). Ercan Çağlayan, Kemalist rejimin asimilasyon ve disimilasyon politikalarına bağlı olarak şehir, köy, kasaba, dağ, ova, vadi, yayla, göl ve nehir gibi yer isimlerini değiştirdiğini; yaşanan toprakların binlerce yıllık tarihiyle bağlarını kopararak homojen bir toponomi için “hayali coğrafya”lar yarattığını belirtmektedir. Ona göre, bu toplumsal mühendislik faaliyetleri hem otobiyografik hafızayı hem de toplumsal hafızayı şekillendirmekte ve tarihsel zincirin bağlarını kopararak hayali coğrafyanın inşa edilmesine sebebiyet vermektedir (Çağlayan, 2021, s. 10-11). Bahse konu husus Tavz coğrafyasındaki yer isimleri içinde geçerlidir. Örneğin Tavz coğrafyasında hem köy veya mezra ismi olarak kullanılan hem de aşiretin alt birimleri için kullanılan Avason, Xılbaşan, Nederon, Kılıçon, Şexon, Şegon,

Sedon, Avdiyon, Momedon, Geli, Gulayon, Eskar, Azgiler, Guezer, Kile, Kepir, Gema Sueti, Mıxsimon, Sımaylon, Kiron, Cevon gibi isimler yeni nesil için anlamsız birer kelimedenden ibarettir. Cumhuriyeti kuran kadrolar yer isimlerini Türkçeleştirerek tarihsel bağları koparmayı amaçlamıştır ve önemli ölçüde amacına da ulaşmıştır. Fakat Tavz coğrafyasının dış dünya ile temasının geç ve uzun sürmesi, kullanılan yer adlarının tamamen ortadan kalkmasını engelleyici bir etken olmuştur. Kırsal alan ile temasını tamamen koparan bireyler dışında, coğrafya ile teması devam eden bireylere, belirtilen yer isimleri toplumsal hafıza aracılığıyla aşılanmıştır. Yukarıda sözü edilen her ismin aynı zamanda Türkçe karşılığı da bulunmaktadır. Tavz coğrafyasında eski yer isimleri sıklıkla kullanılıyor olsa da yeni nesil tarafından Türkçe karşılıklarının daha çok tercih edildiği dikkat çekmektedir.

Sonuç

Pek çok aşirette olduğu gibi Tavz aşiretinde de ortak soy inancı hâkimdir. Tüm Tavzlular ortak atadan geldiklerine inanırlar. Ayrıca ortak coğrafya ve ortak tarih anlatısı da Tavz aşiretinde mevcuttur. Dolayısıyla bir aşiret örgütlenmesine mensup olmak için gerekli asgari müşterekler olarak ifade edilebilecek ortak soy, ortak coğrafya ve ortak tarih anlatısının Tavz aşiretinde var olduğu söylenebilir.

Tavz aşiretinin tarihine ilişkin yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Aşiretin tarihine dair bilgilerin kaynağı toplumsal hafıza aracılığıyla nesilden nesile aktarılan sözlü anlatımlardır. Aşiretin tarihine dair aktarılan gelen sözlü anlatımlarda bazı hususlar dikkat çekmiştir. Dikkat çeken ilk husus aşiretin ilk atasının/atalarının Tavz coğrafyasına geliş sürecinde sergilenen “kahramanlık hikâyeleri”dir. Tavz aşiret ideolojisini benimseyen tüm aşiret mensupları bu hikâyeleri bilmektedir. Bu hikâyelerden ilki Tavz coğrafyasına gelmeden önceki süreçte yaşanan bir olayı konu edinirken, diğeri ise Tavz coğrafyasına yerleşim sürecinde yaşanan ve bunun üzerine Tavz coğrafyasının ilk ataya/atalara hibe edilmesini konu edinmektedir. Aşiretin tarihine dair sözlü anlatımlarda dikkat çeken ikinci husus ise aşiretin “seyitlik iddiası”dır. Bölgedeki pek çok aşiret gibi Tavz aşiretinde de seyitlik iddiası dikkat çekmektedir. Hem anlatılan kahramanlık hikâyelerinin hem de seyitlik iddiasının diğeri aşiretlere karşı üstünlük gösterme amacı taşıdığı söylenebilir.

İlk atanın/ataların Tavz coğrafyasına yerleşmesinden sonra üç kol üzerinden yayılan Tavz aşireti günümüzde 6 kabile ve çok sayıda bava ayrılmıştır. Tavz aşiretinin yapısı en küçük birimden en büyük birime doğru *ki, bav*, kabile ve aşiret şeklinde sınıflandırılabilir. Tavz aşiret yapısı içerisindeki akraba-

lık bağları en küçük birimden başlayarak en büyük birime doğru yoğunluğu azalmakla birlikte sürmektedir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte idari olarak nahiye (Canut nahiyesi) statüsü kazanan Tavz coğrafyası, bir dönem Bingöl'ün Solhan ilçesine bağlanırken, daha sonra Bingöl'ün Genç ilçesine bağlanmıştır. Nahiyelerin Türkiye idari yapısındaki işlevleri sona erdirildikten sonra Tavz coğrafyası idari olarak bünyesindeki köy muhtarlıklarına dönüştürülmüştür.

Tavz coğrafyasının dağlık, engebeli ve yüksek rakımlı bir coğrafya olması, bu şartlara bağlı olarak ortaya çıkan toprak kıtlığı, tarih boyunca sürekli göç vermesine sebep olmuştur. Coğrafyadan ilk göçler yakın kırsal bölgelere gerçekleşmiş, özellikle 1960'lı yıllardan sonra göçlerin yönü kentlere doğru kaymıştır. Aşiret mensupları günümüzde varlıklarını önemli ölçüde kent ortamlarında sürdürmektedirler.

Kaynakça

- Alan, S. (2022). Cumhuriyetin ilk yıllarında Tavz'ın idari yapısı 1923-1945, *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, (14), 34.
- Alan, S. (2023). Kent ve siyaset ekseninde aşiretin dönüşümü: *Bingöl Tavz aşireti örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Alimoğlu, C. H. (2019). *Sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolü: Bingöl Tavz-Der örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
- Aşiretler raporu*. (2003). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- BCA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi). 30.11.1.0/101.4.8.
- BCA. (Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi). 30.11.1.0/165.1.15.
- Bruinessen, van M. (2011). *Ağa, şeyh, devlet*. (7. bs.). (B. Yalkut, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlayan, E. (2019). CHP Mebusu Necmeddin Sahir Silan Raporlarına Göre Bingöl'deki Zaza Aşiretleri (1939-1950). Suvat Parin. (Yayına Haz.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları* (ss. 373-392). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Çağlayan, E. (2021). Önsöz. Ercan Çağlayan. (Ed.), *Bingöl dört dağ içinde* (ss. 7-24). Van: Peywend Yayınları.
- Çebeqçûrî, İ. (2020a). Tavz: 'Eceb ita ra wet ca esto? -1. *Kelhaamed*, (45), 56-57.
- Çebeqçûrî, İ. (2020b). Tavz: 'Eceb ita ra wet ca esto? -2. *Kelhaamed*, (46), 14-15.
- Dağılma, İ. (2020). Tavz: 'Eceb ita ra wet ca esto? -3. *Kelhaamed*, (47), 30-32.
- Dağılma, İ. (2021). Tavz: 'Eceb ita ra wet ca esto? -4. *Kelhaamed*, (48), 52-55.
- Ebinç, S. (2019). Tarihsel Açından Aşiret-Cemaat Yapılarının Dönüşümü ve Siyasal Kültür. Suvat Parin. (Yayına Haz.), *Türkiye'de aşiret tartışmaları* (ss. 393-406). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaya, M. S. (2014). *Zaza Kürtler*. (2. bs.). İstanbul: Rupel Yayınları.
- Öğmen, M. (2014). Aşiret Yapılanması ile Bingöl ve Civarında Bulunan Aşiretler. M. Mahfuz Söylemez ve İbrahim Çapak. (Ed.), *Arşiv vesikalarına göre Bingöl kolokyumu* (2. bs.) (ss. 85-100). Bingöl: Bingöl Belediyesi Yayınları.
- Söylemez, M. M. ve Demir, A. (2010). *1550 tarihli tahrir defterine göre Çapakçur livası nüfus ve iskân*. Bingöl: Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları.
- TKCD, (2009). *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, (1).
- TKCD, (2022). *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, (14).
- Toksoy, N. (2006). I. Dünya Savaşı sonrasında Doğu Anadolu'da yapılan faaliyetler. *Atatürk Dergisi*, 5 (1), 141-184.
- Türkdoğan, O. (2006). Doğu'da Bir Aşiret Modeli: Pinyanişi'ler. Orhan Türkdoğan (Yayına Haz.), *Etnik sosyoloji* (6. bs.). (ss. 500-507). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yalçın-Heckmann, L. (2006). *Kürtlerde aşiret ve akrabalık ilişkileri*. (2. bs.). (G. Erkaya, çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

